

Mlade osobe sa invaliditetom kao budući lideri pokreta za samostalni život

P R I R U Č N I K Z A O B U K U

Mlade osobe sa invaliditetom
kao budući lideri
pokreta za samostalni život

PRIRUČNIK ZA OBUKU

Naslov originala:

Young People with Disabilities as Future Leaders
of the Independent Living Movement

A TRAINING MANUAL

Prevela:
Amela Kovčić

Izdavač:
Informativni centar za osobe sa invaliditetom "Lotos" Tuzla
Mihajla i Živka Crnogorčevića3, 75000 Tuzla
Bosna i Hercegovina

Tel/Fax: +387 35 251 476; 251 245

Web site: www.ic-lotos.org.ba

E-mail: ic.lotos@bih.net.ba
info@ic-lotos.org.ba

Tuzla, 2015.

Tiraž:
100 primjeraka

© Evropska mreža za samostalni život, decembar 2012

Naslovna fotografija i fotografije Mire Griffiths i Emble Ágústsdóttir © Vijeće Evropskog omladinskog centra u Strazburu

Ostale fotografije © Evropska mreža za samostalni život i privatna kolekcija

Dizajn, izgled: Judit Kovács I Createch d.o.o.

Štampano u Dublinu, Irska

“Zaista sam uživala *sarađujući sa svim učesnicima u Strazburu, radili smo zajedno na osmišljavanju i predstavljanju naših preporuka za članove Evropskog vijeća u Evropskom parlamentu o važnosti samostalnog života za mlade osobe sa invaliditetom. Prije odlaska na radionicu zanimalo me je kako to politika utiče na osobe sa smetnjama u komunikaciji, a ovo iskustvo mi je pokazalo kako ja mogu učiniti nešto za sve osobe sa invaliditetom. Uživala sam u našim radionicama, diskusijama i debatama, slušala šta su drugi imali da kažu, izražavajući svoje stavove i prihvatajući nove ideje, iako nisam uvijek bila sasvim saglasna sa mišljenjima nekih ljudi. To me je inspirisalo da se prijavim za upis na fakultet, kako bih stekla diplomu iz oblasti socijalne politike, što će mi, nadam se, biti odskočna daska za izgradnju karijere kako bih se mogla zalagati za osobe sa invaliditetom kod kreatora politika i drugih organizacija. Sada se nadam da ću proširiti svoje znanje i razumijevanje kako bih na adekvatan način mogla iznositi svoje ideje. Hvala ENIL-u.“*

—Beth Moulam, UK

“Tematske sesije *bile su najinspirativnije iskustvo koje sam imala mjesecima unazad! Tu sam srela nevjerovatne ljude, i u svima njima vidim pozitivne uzore. Atmosfera je bila veoma prijateljska cijelo vrijeme, mnogo smo sarađivali jedni sa drugima i upoznali se sa svim učesnicima. Ovo je bilo moguće i dijelom iz razloga što je način predavanja bio neformalan. Bili bismo razdvojeni u različite grupe nekoliko puta na dan i tako smo imali priliku raditi sa svima i učiti iz njihovih iskustava. Treneri su zaista bili od pomoći i obavili su odličan posao privlačeći našu pažnju za vrijeme svake sesije. Predstavili su materijal na veoma zanimljiv način i smatram da sam mnogo naučila. Prisutnost Evropskog parlamenta bila je vrhunac cijele sedmice pošto smo imali priliku predstaviti svoj rad i ideje pred članovima Evropskog parlamenta, imali smo obilazak zgrade i osjetili smo sam duh ove važne evropske ustanove. Ove tematske sesije u Strazburu takođe su mi se dopale jer su mi pružile inspiraciju i motivaciju da budem aktivna građanka u svojoj zemlji.“*

—Dilyana Deneva, Bugarska

“Od samog početka *mi smo željeli kreirati takve tematske sesije koje neće osnažiti mlade ljude samo dok su tu, prisutni, nego ih motivisati da, kada se vrate u svoje zajednice, poboljšaju i živote drugih osoba sa invaliditetom. Odlučili smo napraviti takvo okruženje gdje će učesnici moći učiti, preispitivati i dijeliti svoja iskustva, i kao što smo i vjerovali, svaka mlada osoba koja je prisustvovala, pokazala je i veliki potencijal da postane budući lider pokreta za samostalni život. Pokretu osoba sa invaliditetom trebaju takve buduće generacije koje će preuzeti odgovornost da za sve osobe sa invaliditetom osiguraju mogućnost izbora, kontrole i samostalnosti; stoga, učesnici su se upoznali sa suštinskim principima samostalnog života, razvili kampanje i dostavili svoje preporuke uticajnim tijelima. Zahtjevi osoba sa invaliditetom moraju nastaviti da budu prioritet za vlade i međunarodne organizacije, zbog čega smo i željeli da mlade osobe razviju veze i mreže jedni sa drugima. Sve osobe sa invaliditetom mogu biti vrijedan kapital u društvu, ali mladi ljudi koji su prisustvovali ENIL-ovim tematskim sesijama će biti budući lideri pokreta za samostalni život.“*

—Miro Griffiths, trener, UK

Sadržaj

Zahvalnice	7
O ENIL-ovom priručniku za mlade osobe sa invaliditetom	9
Uvod i podloga.....	9
Ciljevi tematskih sesija.....	9
Tim trenera.....	10
Namjena priručnika	12
Kako koristiti priručnik	13
Priprema za tematske sesije	15
O meni.....	15
Uslovi pristupačnosti	15
Ishodi tematskih sesija	15
Dodatni izvori.....	15
Koncepti sesija	17
Sesija 1: Dobrodošlica na tematske sesije i međusobno upoznavanje	17
Sesija 2: Dijeljenje iskustava.....	19
Sesija 3: Socijalni model invaliditeta	20
Sesija 4: Grupe za refleksiju	21
Sesija 5: Šta su samostalni život i personalna asistencija	22
Sesija 6: Šta su samostalni život i Evropska mreža za samostalni život (ENIL).....	23
Sesija 7: Šta su ljudska prava?	24
Sesija 8: UN Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom	25
Sesija 9: Vijeće Evrope, mladi i invaliditet	26
Sesija 10: Vještine osnaživanja – iznošenje svog mišljenja (dio 1).....	27
Vještine osnaživanja – iznošenje svog mišljenja (dio 2).....	28
Sesija 11: Vještine rukovođenja – priprema za lobiranje!.....	29
Sesija 12: Plan izvedbe lobiranja!	30
Sesija 13: Grupe za refleksiju i lični akcioni planovi.....	31

Sesija 14:	Omladinska mreža za samostalni život – kreiranje vizije.....	32
Sesija 15:	Omladinska mreža za samostalni život – struktura mreže.....	33
Sesija 16:	Šta je sljedeće? Akciono planiranje za budućnost grupe.....	34
Sesija 17:	Evaluacija.....	35
ENIL tematske sesije – Program (dan po dan)		37
Brošure		41

Zahvalnice

Evropska mreža za samostalni život (ENIL) je zahvalna grupi posvećenih mladih ljudi koji su pripremili i održali tematske sesije u trajanju od jedne sedmice, na temu „Mlade osobe sa invaliditetom kao budući lideri pokreta za samostalni život“, u oktobru 2012. godine, u Strazburu, Francuska. Oni su Zara Todd (UK), Miro Griffiths (UK), Embla Ágústsdóttir (Island), Peter Kichashki (Bugarska) i Danči Maraž (Slovenija). ENIL se takođe zahvaljuje Mennou Ettema, iz Vijeća Evrope, za podršku timu trenera prije i tokom trajanja sesija, Omladinskom sektoru Vijeća Evrope za finansijsku podršku ovom događaju i Vijeću Evropskog omladinskog centra u Strazburu jer su bili domaćin ovih tematskih sesija. U konačnici, ENIL izražava veliku zahvalnost Evropskoj komisiji, zbog podrške za publikaciju ovog priručnika.

O Evropskoj mreži za samostalni život

Evropska mreža za samostalni život (ENIL) je širom Evrope rasprostranjena mreža ljudi sa invaliditetom. Ona predstavlja forum namjenjen svim osobama sa invaliditetom, organizacijama za samostalni život i njihovim saveznicima koji se ne bave problematikom invalidnosti ali djeluju po pitanju samostalnog života. ENIL-ova misija je da se zalaže i zagovara vrijednosti, principe i prakse samostalnog života, prvenstveno okolinu bez barijera, deinstitucionalizaciju, pružanje podrške kroz personalnu asistenciju i odgovarajuća tehnička pomagala, pri tome zajedno radeći na tome da punopravni status građanina bude moguć i za osobe sa invaliditetom. Aktivnosti ENIL-a su usmjerene ka evropskim, državnim i lokalnim administracijama, političarima, medijima, i društvu generalno. ENIL radi na osnaživanju i jačanju osoba sa invaliditetom svih životnih dobi, najčešće kroz snabdijevanje sredstava za vršnjačko savjetovanje i obuku.

ENIL radi direktno sa pojedincima sa invaliditetom, organizacijama (uglavnom sa centrima za samostalni život), političarima, socijalnim radnicima, medijima, univerzitetima, poslovnim svijetom i sa bilo kojom pojedinačnom organizacijom koja iskaže interesovanje za učenje o historiji samostalnog života, vrijednostima, principima i njegovoj praktičnoj primjeni. ENIL takođe ima dobru saradnju sa svim sektorima koji se tiču invaliditeta, na nivou Evropske komisije i Vijeća Evrope, a predstavljen je i Savjetodavnom odboru kao i Platformi za temeljna prava u okviru Agencije Evropske unije za temeljna prava.

ENIL-ova omladinska mreža je neformalna mreža koja mladim osobama sa invaliditetom daje priliku da unutar ENIL-a progovore o temama koje smatraju važnima, te da uzmu učešće u aktivnostima organizacije na evropskom nivou. ENIL-ova omladinska mreža je još uvijek u ranoj fazi razvoja, a ENIL širom Evrope aktivno okuplja mlade osobe sa invaliditetom, sa ciljem formiranja jače omladinske strukture u budućnosti.

Za više informacija, molimo posjetite www.enil.eu

POVEŽITE SE SA NAMA PUTEM FACEBOOK-A

- ▶ Evropska mreža za samostalni život
<https://www.facebook.com/EuropeanNetworkonIndependentLiving?fref=ts>
- ▶ ENIL-ova omladinska mreža
<https://www.facebook.com/groups/enilstudysession2012/?fref=ts>

O ENIL-ovom priručniku za mlade osobe sa invaliditetom

Uvod i podloga

Evropska mreža za samostalni život (ENIL) odlučila je održati tematske sesije za mlade osobe sa invaliditetom, u trajanju od jedne sedmice, koje bi bile planirane i sprovedene od strane mladih aktivista pokreta. Cilj ENIL-a je bio da podstakne više mladih ljudi da postanu aktivisti u organizaciji i generalno u pokretu za samostalni život. Željeli smo osigurati da stavovi i pogledi mladih ljudi sa invaliditetom budu utemeljeni unutar pokreta za samostalni život, i da oni budu u poziciji da nastave i nadgrade vrijedan rad prethodnih generacija. Takođe smo željeli ukazati na nedostatak prilika za peer (vršnjačko) obučavanje mladih ljudi sa invaliditetom koje bi se odvijalo u jednom neformalnom ambijentu za učenje. Imajući ovo na umu, obratili smo se Omladinskom sektoru Vijeća Evrope tražeći podršku, i uspješno smo pribavili njihovu saglasnost za skup tematskih sesija pod nazivom „Mlade osobe sa invaliditetom kao budući lideri pokreta za samostalni život“.

Tematske sesije okupile su 19 učesnika, 17 personalnih asistenata i 3 tumača za znakovni jezik iz 12 evropskih zemalja. Bila je to uzbudljiva sedmica, u kojoj se održao i sastanak sa članovima Evropskog parlamenta, i koja je rezultirala izradom seta preporuka za evropske kreatore politika kao i donosiocje odluka, te izradom plana za ENIL-ovu omladinsku mrežu.

Ciljevi tematskih sesija

- ▶ Izgraditi kapacitete kod mladih osoba sa invaliditetom sa ciljem njihovog osposobljavanja za vođenje kampanja i pokretanje drugih u svojim zajednicama;
- ▶ Proširiti shvatanje samostalnog života kao i koncepta personalne asistencije, te preslikati mogućnosti samostalnog života za mlade osobe sa invaliditetom širom Evrope;
- ▶ Omogućiti samoosnaživanje mladih osoba sa invaliditetom kroz peer-to-peer (vršnjačko) učenje, prepoznavanje vještina te samorefleksiju;
- ▶ Razviti kompetencije kod mladih osoba sa invaliditetom po pitanju poznavanja ljudskih prava i promovisanja značenja koja podrazumijevaju ta ljudska prava kada su u pitanju njihovi svakodnevni životi;
- ▶ Formirati održivu omladinsku mrežu koja će se zalagati za samostalni život, definisati njezine ciljeve, strukturu i plan akcije.

Tim trenera

Vodeći treneri

ZARA TODD je specijalista za omladinsko uključivanje i osnaživanje koja trenutno radi sa velikim brojem nevladinih organizacija, uključujući i nekoliko organizacija osoba sa invaliditetom – npr. Savez za inkluzivno obrazovanje (ALLFIE), gdje je obučila grupu mladih osoba sa invaliditetom kako da budu istraživači. Ona je član Savjetodavnog odbora za osobe sa invaliditetom Britanskog vijeća, a i ranije je savjetovala vladu UK-a kao i razne evropske institucije po određenim pitanjima invaliditeta. Zara je takođe bila angažovana u kampanjama i radila je za vodeće dobrotvorno društvo za osobe sa invaliditetom (Scope) i za Državnu uniju studenata. Stekla je diplomu iz oblasti psihologije na Univerzitetu Lancaster a magistrirala je na programu za istočnoevropske studije, na Univerzitetu u Londonu (UCL), gdje je obavila i specijalizaciju iz oblasti nacionalizma i identiteta. Kao korisnica električnih kolica, Zara posjeduje bogato iskustvo kada su u pitanju bavljenje pravima iz domena invalidnosti i inkluzija osoba sa invaliditetom. Upravo to je i bilo razlog njezinog boravka širom UK-a kao i drugih država, uključujući Kanadu, Kinu, Litvu, Katar i Rusiju. Zara je nedavno učestvovala i u osnivanju stranice INDYspace.org – prostora za mlade osobe sa invaliditetom, starosti ispod 30 godina, sa ciljem njihovog povezivanja na internetu.

Kontakt:

zara.todd@gmail.com

MIRO GRIFFITHS je samozaposleni savjetnik za ravnopravnost među osobama sa invaliditetom iz Mersisajda, Engleska. On putuje širom Velike Britanije a povremeno i izvan tih granica, prilikom čega bude član velikog broja savjetodavnih odbora i radi na projektima koji su fokusirani na širok spektar pitanja značajnih za invaliditet. Njegovi posebni interesi su: osnaživanje, samostalni život i prelazne faze u životu osobe sa invaliditetom. Takođe ima i status gostujućeg predavača na brojnim univerzitetima, sa iskustvom u predsjedavanju raznim vijećima kao i u razvoju tematskih sesija i mreža koprodukcije. Miro iskazuje i značajno interesovanje za oblast istraživanja a i magistrirao je na postdiplomskom studiju, iz oblasti studija o invalidnosti.

Kontakt:

miro@miroconsultancy.com

Ostali članovi tima

EMBLA ÁGÚSTSDÓTTIR je dvadesetdvoletna Islandka, aktivistica za prava osoba sa invaliditetom i studentica sociološkog studija, kao i studija o spolovima. U 2010. godini je bila članica grupe koja je pokrenula prvo udruženje zagovarača samostalnog života na Islandu i sada je predsjednica odbora tog udruženja. Embla održava predavanja na islandskom Univerzitetu, kao i na drugim mjestima, od svoje 17. godine. U saradnji sa tri druge mlade žene, 2009. godine Embla je osnovala omladinsku grupu za djevojčice sa invaliditetom, starosne dobi od 10-15 godina.

Kontakt: emblaa@gmail.com

PETER KICHASHKI je koordinator za južnu regiju u ENIL-u. Aktivan je više od 6 godina u borbi za prava osoba sa invaliditetom i bio je na čelu velikog broja protesta u Sofiji, Bugarska. Takođe je predao oko 30 slučajeva koji se tiču nepristupačnog javnog prostora bugarskoj Komisiji za zaštitu od diskriminacije. Osim tog vida uključenosti u domenu problematike invaliditeta, Peter pripada i grupi osnivača jednog političkog pokreta u Bugarskoj.

Kontakt: peter.kichashki@gmail.com

DANČI MARAŽ (koordinator tima) sa sjedištem u Ljubljani, Slovenija, koordinira aktivnostima ENIL-a za oblast Istočne Evrope. Danči smatra da za osobe sa invaliditetom samostalni život jednostavno predstavlja mogućnost da žive kao i svi ostali – da imaju priliku donositi odluke koje se tiču njihovog života, priliku da obavljaju svakodnevne aktivnosti kao i da imaju pravo da preuzmu odgovornost za svoje postupke. Danči je podjednako uživao u pripremi tematskih sesija kao i u učenju od drugih članova tima za pripremu.

Kontakt: danci@yhd-drustvo.si

Nekoliko govornika izvana takođe je doprinijelo uspješnosti tematskih sesija - **THORSTEN AFFLERBACH**, predsjednik odjela za socijalnu koheziju i integraciju ispred Vijeća Evrope, **HASAN BERMEK** iz Ureda Vijeća Evrope, povjerenik za ljudska prava, i **JORDAN LONG**, službenik za programe i politiku pri organizaciji IGLYO – međunarodnoj LGBTQ omladinskoj i studentskoj organizaciji.

Namjena priručnika

U ovom priručniku, skupljeni su na jedno mjesto materijali koji su izrađeni za skup tematskih sesija „**Mlade osobe sa invaliditetom kao budući lideri pokreta za samostalni život**“.

Ti materijali mogu biti iskorišteni od strane mladih osoba sa invaliditetom (kao i njihovih prijatelja i članova porodice) koje u svojim zajednicama planiraju organizovati slične događaje na temu samostalnog života, ljudskih prava i osnaživanja mladih osoba. Materijali u ovom priručniku su takođe na raspolaganju i OOSI (organizacijama osoba sa invaliditetom) aktivnim na lokalnom, državnom ili evropskom nivou i ujedno zainteresovanim za organizovanje treninga za svoje članove.

Materijali koje sadrži ova publikacija bi trebali biti prilagođeni za upotrebu na način da se uzmu u obzir ciljevi samog treninga, njegova dužina trajanja i ciljna grupa (uvažavajući pri tome i različite kriterije pristupačnosti). Ponuđeno je i nekoliko dodatnih edukativnih izvora na temu ljudskih prava, koji mogu biti iskorišteni kao dopuna već postojećem sadržaju ovog priručnika.

Kako koristiti ovaj priručnik

Ovaj priručnik se sastoji od sljedećih poglavlja:

1. O ENIL-ovom priručniku za mlade osobe sa invaliditetom
2. Priprema za tematske sesije
3. Koncepti sesija
4. Program rada ENIL-ovih tematskih sesija pod nazivom “Mlade osobe sa invaliditetom kao budući lideri pokreta za samostalni život”
5. Brošure

Iako je redoslijed glavnih tačaka baziran na ENIL-ovoj tematskoj sesiji „Mlade osobe sa invaliditetom kao budući lideri pokreta za samostalni život“, one takođe mogu biti iskorištene i na druge načine, zavisno od ciljeva/svrhe i dužine trajanja same obuke koja se organizuje.

Sve PowerPoint prezentacije i brošure (koje nisu prikazane na kraju priručnika) spomenute u priručniku mogu se preuzeti sa ENIL-ove internet stranice: www.enil.eu/publications/reports/

Bilo kakva pitanja o ovom priručniku ili o ENIL-ovoj omladinskoj mreži možete poslati na: secretariat@enil.eu

Priprema za tematske sesije

O meni

Kako bi treneri i učesnici mogli više toga saznati o osobama koje dolaze na tematsko zasjedanje, od svakog se može tražiti da ispuni kratki obrazac „Šta bi trebalo znati o meni?“ i da priloži svoju fotografiju. Zatim bi se to sve objedinilo u jedinstveni dokument koji bi onda od strane organizatora bio poslan svim trenerima i učesnicima, prije početka sesije.

Obrazac možete pronaći na 39. stranici ovog priručnika.

Uslovi pristupačnosti

Kako bi se svačije potrebe po pitanju uslova pristupačnosti iskazale prije početka sesije, svim trenerima i učesnicima bi trebao biti poslan obrazac „Vaši kriteriji pristupačnosti“. Ovo će pomoći da se, tokom pripreme a i samog trajanja sesija, ispune zahtjevi svih osoba po pitanju uslova pristupačnosti. Ukoliko postoje neke nejasnoće, treneri bi trebali sa svakim od učesnika, kojih se to tiče, tačno utvrditi način na koji će se određeni uslov ispuniti.

Obrazac možete pronaći na 40. stranici ovog priručnika.

Ishodi tematskih sesija

Veoma je važno zabilježiti ishode tematskih sesija, kako bi učesnici bili u stanju da uoče napredak koji su ostvarili kao i sve ostalo što su postigli. Bilješke u pisanoj formi su takođe od velike važnosti s obzirom da nude zajednički pristup razumijevanju teme i onoga što slijedi. Za potrebe tematskih sesija u Strazburu, grupa je izradila set preporuka koje se tiču ključnih tačaka po pitanju samostalnog života. Te preporuke su dostupne na: <http://www.enil.eu/news/strasbourg-study-session-recommendations-to-national-governments/>

Dodatni izvori

Na internetu postoji veliki broj izvora na temu edukacije o ljudskim pravima, koji se mogu koristiti u svrhu pripremanja radionica za mlade osobe. U nastavku su navedeni neki od linkova koji vam mogu biti korisni.

- ▶ **Compass – Priručnik za edukaciju mladih osoba o ljudskim pravima**
http://eycb.coe.int/compass/download_en.html (tema ljudskih prava na str. 465 su invaliditet i invalidnost)
- ▶ **ECCL-ov Priručnik za zagovaranje „Kreiranje uspješnih kampanja za život u zajednici“**
<http://community-living.info/?page=268>

- ▶ **ALLFIE Vodič za kampanje**
[http://www.allfie.org.uk/docs/Campaigns inAction.pdf](http://www.allfie.org.uk/docs/Campaigns%20inAction.pdf)
- ▶ **Resursni saradnički centar za edukaciju o ljudskim pravima**
www.hrea.org
- ▶ **Amnesty International – Prvi koraci**
<http://www.amnesty.org/en/library/info/POL32/002/2002/en> (priručnik za započinjanje edukacije o ljudskim pravima sa značajnim osvrtom na centralnu i istočnu Evropu)

Koncepti sesija¹

Sesija 1: Dobrodošlica na tematske sesije i međusobno upoznavanje

1. Naziv i trajanje	Zvanična dobrodošlica i međusobno upoznavanje (3 sata, uz 45 minuta pauze)
2. Cilj(evi) i svrha sesije	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Iskazati dobrodošlicu u Omladinski centar Vijeća Evrope u Strazburu i predstaviti rad Vijeća Evrope, posebno omladinskog sektora; ▶ Upoznati učesnike sa programom tematskih sesija; ▶ Pružiti učesnicima priliku da upoznaju jedni druge, odrediti temeljna pravila za tematske sesije i pobrinuti se da svi učesnici budu upoznati sa kriterijima pristupačnosti koje imaju ostali učesnici, kako bi se osiguralo da svi budu uključeni u aktivnosti; ▶ Saznati više o željama i strahovima učesnika kada je u pitanju predstojeća sedmica.
3. Metode	<ul style="list-style-type: none"> • Igre – ljudski bingo, pravac istine, želje i strahovi • Grupni rad • Prezentacije • Individualna refleksija
4. Program	<p>Pozdrav i dobrodošlica od strane Omladinskog centra Vijeća Evrope u Strazburu i od strane trenera. Ovdje se takođe misli i na upoznavanje sa dijelom koji se odnosi na održavanje kućnog reda, čitanje/upoznavanje sa pravilima u slučaju požara, lokacije toaleta, te upoznavanje sa ostalim korisnim informacijama koje se tiču samog objekta. (20')</p> <p>Predstavljanja grupe. Svako u prostoriji kaže svoje ime i naziv zemlje iz koje dolazi. Nakon toga slijedi igra ljudski bingo. Svim učesnicima i koordinatorima se daje list papira sa 9 izjava; npr.: ima 21 godinu, omiljena boja-crvena, bavi se sportom, itd. Svrha igre je da se učesnici kreću po prostoriji i razgovaraju jedni sa drugima kako bi pronašli nekoga čije ime mogu dopisati pored karakteristike koja je navedena na njihovom bingo listiću. Igrači ne smiju izabrati više od jedne osobe za jedno polje. Pobjednik je onaj ko prvi ispuni svoj list i o tome obavijesti ostatak grupe uzvikom, ili nekim drugim znakom ili signalom za bingo. (20')</p> <p>Diskutovanje sa grupom o dozvolama za fotografisanje, tj. potrebno je utvrditi kome smeta ili ne smeta da bude fotografisan, i pobrinuti se da cijela grupa bude upućena u to. (5')</p> <p>Jedan od trenera predstavlja program za cijelu sedmicu tako što vodi grupu kroz planirane aktivnosti za svaki dan. Dok ona/on govori o tome, na zidu u sobi za sastanke se izrađuje veliki raspored za cijelu sedmicu. (15')</p> <p>Jedan od trenera predstavlja kutiju za komentare/sugestije i informiše učesnike da će se ona svakodnevno provjeravati, za vrijeme ručka i večere. (5')</p> <p>Članovima grupe se daju cedulje na koje oni pojedinačno pišu o onome što ostatak grupe treba znati o njima i njihovim zahtjevima po pitanju pristupačnosti, kako bi mogli biti uključeni u cijeli tok tematskih sesija (jedan zahtjev – jedna cedulja). Ovo se obavlja anonimno i od učesnika se traži da zalijepe svoje cedulje na zid u prostoriji. Nakon pauze, treneri iščitavaju grupi bilješke sa cedulja, kako bi se svima omogućilo da budu uključeni i kako bi se ustanovila temeljna pravila/grupni dogovor za tematske sesije. (10')</p>

1 Sesije 1 i 17 je osmislio Miro Griffiths; sesije 2 i 3 Miro Griffiths i Embla Ágústsdóttir; sesije 4 i 6 Danči Maraž; sesiju 5 Peter Kichashki; sesiju 7 Peter Kichashki i Jordan Long; sesije 8, 14 i 15 Embla Ágústsdóttir; sesije 9 i 13 Zara Todd; sesije 10, 11 i 12 Zara Todd i Miro Griffiths; i sesiju 16 Zara Todd i Embla Ágústsdóttir.

<p>4. Program (u nastavku)</p>	<p>Pauza. U toku pauze, jedan od trenera sortira cedulje prema temi koje se tiču/ponavlja taj postupak. (45')</p> <p>Treneri iščitavaju potrebe pristupačnosti grupe, na osnovu sadržaja cedulja. (15')</p> <p>Kao cijela grupa, članovi osmišljavaju i određuju temeljna pravila za tematske sesije, koja će zatim svi isprobati i slijediti. (20')</p> <p>Pojedinačno, učesnici ispisuju po jednu svoju želju (na papir u obliku lista ili ribe) i po jedan svoj strah (na papir u obliku oraha ili ajkule) koji se tiču tematskih sesija i stavljaju ih na drvo ili u ribarsku mrežu (ili neki drugi odgovarajući oblik). (10')</p> <p>Igra pravac istine – istine i laži o Vijeću Evrope. Jedna po jedna, iznosi se pet izjava o Vijeću Evrope. Igrači pojedinačno moraju odlučiti da li su te izjave tačne ili netačne. Ukoliko misle da je neka izjava tačna, idu na jedan kraj prostorije. Ako smatraju da je izjava netačna, idu na drugi kraj prostorije. Ukoliko nisu sigurni ili ne znaju odgovor, ostaju na sredini prostorije. Tačni odgovori o svakoj izjavi se čitaju naglas, nakon što svi u prostoriji odluče gdje će stojati. (15')</p>
<p>5. Potrebni materijali i prostor</p>	<p>Laptop i projektor sa PowerPoint prezentacijom; kutija za sugestije/komentare; cedulje; papiri za ljudski bingo; olovke; markeri, hamer papir, papir za pisanje, datumi/dani u sedmici, dnevni raspored i događaji (npr. pauza, ručak, večera, sesija 1, sesija 2, sesija 3, sesija 4, sesija 5, grupe za refleksiju) na obojenom papiru A4 formata, kako bi se veliki raspored sedmice mogao izraditi (papir A4 formata sa nazivima sesija će takođe biti potreban za ovo); blutek (ljepilo za papir); papir sa tačnim ili netačnim odgovorima o Vijeću Evrope; ljepljiva traka za pod, kako bi se prostorija podijelila za igru istine i laži; slobodan prostor na zidu na koji će se postaviti kopija programa tematskih sesija, kako bi program učesnicima mogao biti dostupan na uvid, tokom cijele sedmice.</p> <p>Nešto nalik na drvo ili ribarsku mrežu (ili šta god bude izabrano kao tema za izražavanje želja i strahova), papir izrezan u obliku oraha i listova drveta, ili riba i ajkula (ako je to izabrana tema za aktivnost u kojoj se radi o željama i strahovima).</p>
<p>6. Dalje čitanje/ dodaci</p>	<p>Informacije o kućnom redu</p> <p>Ljudski bingo / list (pogledati internet stranicu ENIL-a)</p> <p>Dodatne informacije o Vijeću Evrope²</p> <p>Program za sedmicu (pogledati, za primjer, stranicu 35. priručnika)</p>
<p>7. Potrebe pristupačnosti – Prije sesije:</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Omogućiti prevodiocu za znakovni jezik uvid u prezentaciju i informacije o kućnom redu, kako bi bili upućeni u ono o čemu će se govoriti. • Imati informacije o kućnom redu u pisanoj formi za učesnike. • Poslati učesnicima upitnike o dozvolama za fotografisanje, prije početka tematske sesije. • Obavijestiti sve učesnike da će uslijediti definisanje temeljnih pravila. • Uručiti svim učesnicima program aktivnosti za tematske sesije sedmicu unaprijed, u formatu koji je za svaku osobu pojedinačno najprikladniji. • Svim učesnicima unaprijed saopštiti da će u toku sesije u određenoj mjeri biti potrebno obavljati aktivnost pisanja te da im njihovi personalni asistenti trebaju biti na raspolaganju, ukoliko im je potrebna pomoć. <p><i>U toku sesije:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Pobrinuti se da svi materijali u pisanoj formi budu iščitani naglas zbog slabovidnih učesnika. • Obezbijediti podršku za slabovidne učesnike za potrebe kretanja u prostoru sa grupom, za vrijeme trajanja igara ljudski bingo i pravac istine. • Potrebno je osigurati da uvod u sesiju, sam njen tok, kao i povratne informacije koje se tiču sesije, budu dostupne i učesnicima sa oštećenim sluhom, kroz tumačenje putem znakovnog jezika, posredstvom STT reportera (STT-speech to text: govor u tekst) ili kroz čist vizuelni pravac za one koji čitaju sa usana. • Pobrinuti se da učesnici znaju da tokom trajanja tematske sesije mogu uputiti i verbalne komentare ili sugestije koordinatorima ukoliko taj način smatraju lakšim od davanja sugestija u pisanoj formi. • Osigurati da izjave o Vijeću Evrope budu dostupne i u pisanoj formi kako bi učesnici sa oštećenim sluhom mogli vidjeti izjave koje se čitaju i odlučiti. • Osigurati dovoljan broj osoba za pružanje podrške prilikom vođenja bilješki za aktivnosti.

2 Ovo može biti zamijenjeno informacijama o vašoj organizaciji, vašem partneru (partnerima) ili organizacijama koje vam pružaju podršku (ukoliko ih ima).

Sesija 2: Dijeljenje iskustava

1. Naziv i trajanje	Dijeljenje iskustava (1 sat)
2. Cilj(evi) i svrha sesije	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Razumjeti najčešća pitanja koja se tiču mladih osoba sa invaliditetom; ▶ Podsticati sudjelovanje i uzimanje učešća unutar novih okruženja; ▶ Početi razmišljati o invaliditetu i ostvarenju samostalnog života.
3. Metode	<ul style="list-style-type: none"> • Vodeći trener verbalno objašnjava da će se učesnici sada rasporediti po grupama kako bi razgovarali o svojim iskustvima u vezi sa tim da su oni obilježeni kao „nesposobni“. Svakoj se grupi daje list papira na kojem se nalazi krug sa mnogo cedulja. Učesnici naizmjenice uzimaju papir kako bi podijelili svoje iskustvo sa ostalima, tako što će ga napisati na cedulju. Nakon što su svi iz manje grupe došli na red, cedulje sa sličnim sadržajima svrstavaju se u krug pri čemu se ostale stvari izdvajaju iz kruga. Ako manjoj grupi ostane još vremena, postupak se ponavlja. • Mala grupa radi sa 4 grupe (2 grupe od 3 i 2 grupe od 4 člana) – treneri određuju ko radi u kojoj grupi (koristeći metodu 1,2,3,4). • Treneri takođe formiraju grupu i obavljaju aktivnosti u isto vrijeme. • Svaka grupa pruža povratnu informaciju za sve, tako što se iščitava sadržaj nekoliko cedulja. • Prije odlaska na pauzu, učesnici odlučuju o svojim prioritetima za narednu sesiju tako što ispisuju svoje ime. Treneri pružaju podršku.
4. Program	<p>Predstavljanje sesije učesnicima. (10')</p> <p>Učesnici su od strane trenera podijeljeni u grupe i prolaze kroz vježbu „dijeljenje iskustava“. Svaki član grupe mora doprinijeti radu grupe. (Dok ovo traje, treneri stavljaju tri lista papira po prostoriji: na prvom piše – poster, na drugom – igra uloga/drama, na trećem – pjesma/govor). (30')</p> <p>Male grupe pružaju povratnu informaciju cijeloj grupi o tome šta su napisali na ceduljama. (15')</p> <p>Treneri objašnjavaju kako će se u narednoj sesiji od učesnika tražiti da: ili kreiraju poster, ili odrade kratku igru uloga ili napišu pjesmu/govor. Od učesnika se takođe traži i da napišu svoje ime na odgovarajući komad papira. (5')</p>
5. Potrebni materijali i prostor	Hamer papiri sa nacrtanim krugovima; listovi papira sa napisanom aktivnošću koja se izvodi (jedna aktivnost po jednom listu: poster, pjesma/govor, drama/igra uloga); cedulje; olovke.
6. Dalje čitanje/ dodaci	
7. Potrebe pristupačnosti - Prije sesije:	<ul style="list-style-type: none"> • Korisnicima uređaja za komunikaciju dati na uvid pitanja kako bi se mogli pripremiti i biti u stanju da dodaju rečenice/riječi na svoj uređaj. (Pitanje: Kakvo je vaše iskustvo kada je u pitanju to što ste obilježeni kao „nesposobni“? Molimo navedite nekoliko odgovora.) <p><i>Tokom sesije:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Obezbijediti da svi pisani materijali budu pročitani naglas za učesnike sa oštećenim vidom. • Potrebno je osigurati da uvod u sesiju, sam njen tok, kao i povratne informacije koje se tiču sesije, budu dostupne i učesnicima sa oštećenim sluhom, kroz tumačenje putem znakovnog jezika, posredstvom STT reportera (STT-speech to text: govor u tekst) ili kroz čist vizuelni pravac za one koji čitaju sa usana.

Sesija 3: Socijalni model invaliditeta

1. Naziv i trajanje	Socijalni model invaliditeta (1 sat)
2. Cilj(evi) i svrha sesije	▶ Razumjeti kako socijalni model invaliditeta utiče na živote osoba sa invaliditetom i na koji način ga treba koristiti u okviru pokreta za samostalni život.
3. Metode	<ul style="list-style-type: none"> • Kratko predstavljanje medicinskog i socijalnog invaliditeta. Predstavljanje se izvodi verbalno i popraćeno je slikama na slajdovima kako bi se pojasnio koncept socijalnog modela. Cilj je da se ukaže na pitanja o kojima će se diskutovati. Sve slike bi trebale biti i verbalno opisane. • Učesnici formiraju tri liste: društvene barijere, fizičke barijere i osnovne barijere. • Učesnici moraju postaviti rezultate sesije br. 3 (krugove) u jednu od tri predstavljene liste. Ukoliko se neki od krugova ne uklapa u jednu od tri liste, može se kreirati nova lista. • Učesnici se dijele u male grupe i pripremaju prezentaciju (poster ili izvedba/drama ili govor/pjesma) kako bi drugima pojasnili socijalni model. • Učesnici diskutuju o prezentacijama.
4. Program	Kratko predstavljanje medicinskog i socijalnog modela invaliditeta i formiranje tri liste (društvene barijere, fizičke barijere i osnovne barijere). (20') Učesnici pripremaju prezentaciju u malim grupama. (20') Učesnici izlažu prezentacije i saslušavaju jedni druge. (20')
5. Potrebni materijali i prostor	Laptop i projektor za slike; 1 veliki komad papira podijeljen na 4 dijela: društvene barijere, fizičke barijere, osnovne barijere i opcija za neku drugu vrstu barijera; cedulje iz sesije br.3; olovke u boji, i veliki papir za poster grupe; papir i olovke za grupu koja izvodi govor/pjesmu; odvojena prostorija za grupu koja izvodi igru uloga/dramu.
6. Dalje čitanje/dodaci	Za informacije o medicinskom i socijalnom modelu invaliditeta, molimo posjetite: http://www.ukdpc.net/site/images/library/Social%20Model%20of%20Disability2.pdf PowerPoint prezentacija na temu socijalnog modela (pogledati internet stranicu ENIL-a)
7. Potrebe pristupačnosti - Prije sesije:	<ul style="list-style-type: none"> • Dostaviti temu na uvid korisnicima uređaja za komunikaciju, kako bi se mogli pripremiti i biti u stanju da dodaju rečenice/riječi na svoj uređaj. <i>Tokom sesije:</i> • Obezbijediti da svi pisani materijali budu pročitani naglas za slabovidne učesnike. • Grupa koja uključuje učesnike koji koriste uređaje za komunikaciju će biti smještena u odvojenu sobu, iz razloga koji se tiču jačine zvuka. • Potrebno je osigurati da praćenje rasprave bude omogućeno i za osobe sa oštećenim sluhom, kroz tumačenje putem znakovnog jezika, posredstvom STT reportera (STT-speech to text: govor u tekst) ili kroz čist vizuelni pravac za one koji čitaju sa usana. • Pobrnuti se da grupa koja radi na posteru, ponudi i opis postera, kako bi slabovidni učesnici mogli biti uključeni. • Za vrijeme trajanja izvedbe grupe koja radi na drami/igri uloga, koordinator treba da obezbijedi i audio zapis za slabovidne učesnike.

Sesija 4: Grupe za refleksiju

1. Naziv i trajanje	Grupe refleksije – ponavljati na kraju svakog dana treninga (45 minuta)
2. Cilj(evi) i svrha sesije	▶ Diskutovati o dnevnim događajima i sesijama kako bi se ustanovilo šta se može poboljšati i da li nešto treba biti promijenjeno da bi se program za naredni dan učinio što je moguće dostupnijim za sve.
3. Metode	<ul style="list-style-type: none"> • Učesnici su podijeljeni u grupe prije početka dnevnih refleksija. • Kratko predstavljanje svrhe upotrebe refleksije. • Jedan od trenera prati refleksiju tako što vodi bilješke. Učesnici između sebe smjenjuju predsjedatelja grupa za refleksiju i predstavljaju sažetak diskusije.
4. Program	Ustanoviti koji učesnik će voditi refleksiju za određeni dan. (5') Grupna diskusija. (40')
5. Potrebni materijali i prostor	Nekoliko listova papira i olovke za svaku grupu.
6. Dalje čitanje/ dodaci	
7. Potrebe pristupačnosti	<p><i>Prije sesije:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Prije refleksije obezbijediti moguća pitanja za korisnike uređaja za komunikaciju kako bi se mogli pripremiti i dodati rečenice/riječi na svoje uređaje. <p><i>Tokom sesije:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Osigurati da svi pisani materijali budu pročitani naglas.

Sesija 5: Šta su samostalni život i personalna asistencija

1. Naziv i trajanje	Šta su samostalni život i personalna asistencija (1 sat i 15 minuta)
2. Cilj(evi) i svrha sesije	► Poboljšati znanje učesnika o samostalnom životu i personalnoj asistenciji, te odrediti osobine koje bi personalni asistent trebao posjedovati.
3. Metode	<ul style="list-style-type: none"> • Opis samostalnog života (SŽ) i personalne asistencije (PA) • Šta SŽ i PA znače za učesnike sada i kako ih oni zamišljaju u budućnosti. Učesnici pripremaju akcioni plan za budući status SŽ-a.
4. Program	<p>Predstavljanje temeljnih odrednica SŽ-a. (15')</p> <p>Učesnici u grupama rade na sljedećim pitanjima: Šta za mene danas predstavljaju SŽ i PA? te Kako ja zamišljam samostalni život i ulogu personalne asistencije u budućnosti? Učesnici pripremaju svoj akcioni plan za budućnost. (40')</p> <p>Određivanje pozitivnih osobina za PA, uz prikaz modela osobe (glava predstavlja znanje, šake su vještine, a srce stav). (20')</p>
5. Potrebni materijali i prostor	Laptop sa PowerPoint prezentacijom i projektor.
6. Dalje čitanje/dodaci	PowerPoint prezentacija na temu samostalnog života i personalne asistencije (pogledati internet stranicu ENIL-a)
7. Potrebe pristupačnosti - Prije sesije:	<ul style="list-style-type: none"> • Prije refleksije obezbijediti moguća pitanja korisnicima uređaja za komunikaciju kako bi se mogli pripremiti i dodati rečenice/riječi na svoj uređaj. (Pitanja: Šta samostalni život i personalna asistencija sada predstavljaju za vas, a kako bi trebali izgledati u budućnosti (po vašem mišljenju)?, Koje su dobre/pozitivne osobine personalnog asistenta?) <p><i>Tokom sesije:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Pobrinuti se da svi pisani materijali budu pročitani naglas. • Osigurati dovoljno mjesta u prostoriji kako bi se učesnici slobodno mogli kretati za vrijeme rada u grupama.

Sesija 6: Šta su samostalni život i Evropska mreža za samostalni život (ENIL)

1. Naziv i trajanje	Šta su samostalni život i Evropska mreža za samostalni život (1 sat)
2. Cilj(evi) i svrha sesije	► Predstaviti učesnicima ENIL i promovisati ENIL-ove definicije samostalnog života i personalne asistencije
3. Metode	<ul style="list-style-type: none"> • Predstavljanje ENIL-a, njegovih kampanja i ključnih definicija samostalnog života (nakon prezentacije, učesnici ponovo pogledaju svoje akcione planove – izrađene na prethodnoj sesiji – kako bi ustanovili glavna načela svojih planova); • Učesnici igraju igru brojeva – brojevi su smješteni u različite dijelove prostorije kako bi učesnici mogli prići onom broju za koji smatraju da predstavlja tačan odgovor na pitanja. Pokrivene teme – vožnja za slobodu, broj regionalnih ureda, glavno sjedište, broj članova, itd.
4. Program	Predstavljanje ENIL-a, njegovih kampanja i ključnih definicija samostalnog života. Učesnici provjeravaju u kojoj je mjeri sve to usklađeno sa akcionim planovima koje su pripremili tokom prethodne sesije. (40') Učesnici igraju igru brojeva (kreću se po prostoriji i stoje pored broja koji predstavlja odgovor na pitanje). (20')
5. Potrebni materijali i prostor	Laptop uz PowerPoint i projektor; akcioni planovi iz prethodne sesije; list sa pitanjima za igru brojeva; brojevi isprintani na papir veličine postera; dovoljno prostora za učesnike da se slobodno kreću.
6. Dalje čitanje/dodaci	O ENIL-u: http://www.enil.eu/about-enil ENIL-ove ključne definicije samostalnog života – http://www.enil.eu/policy PowerPoint prezentacija (pogledati internet stranicu ENIL-a)
7. Potrebe pristupačnosti - Prije sesije:	<ul style="list-style-type: none"> • Obezbijediti naslov na uvid korisnicima uređaja za komunikaciju kako bi se mogli pripremiti i dodati rečenice/riječi na svoje uređaje. (Pitanja: Kako ENIL djeluje unutar Evrope?, Jeste li upoznati sa ENIL-ovim definicijama samostalnog života i personalne asistencije?, Za šta se ENIL zalaže i koga predstavlja?) <p><i>Tokom sesije:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Pobrinuti se da svi pisani materijali budu pročitani naglas.

Sesija 7: Šta su ljudska prava?

1. Naziv i trajanje	Šta su ljudska prava (1 sat)
2. Cilj(evi) i svrha sesije	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Predstaviti ljudska prava učesnicima. Fokusirati se na pojašnjavanje sljedećih stavki: da svi imaju ljudska prava; da se ljudska prava odnose na ljudsko dostojanstvo; i da se ljudska prava nikome ne mogu oduzeti. ▶ Pojasniti zašto određene grupe imaju posebne konvencije i okvire za zaštitu svojih prava. Npr. osobe sa invaliditetom, djeca, žene i etničke manjine. ▶ Razmotriti sličnosti u procesima zagovaranja za prava osoba sa invaliditetom i drugih pripadnika marginaliziranih grupa, poput LGBTQ populacije³.
3. Metode	<ul style="list-style-type: none"> • Kratka prezentacija o ljudskim pravima i ključnim međunarodnim i evropskim ugovorima o ljudskim pravima, koji pokrivaju teme poput: šta su ljudska prava, šta je ljudsko dostojanstvo, univerzalnost, jednakost, neotuđivost ljudskih prava. • Igre – igra tajni: učesnici dobiju kovertu sa tajnom, vidljivom samo njima; nakon toga slijedi diskusija o tome kako se osjećaju zbog te tajne, ili bingo o ljudskim pravima.
4. Program	<p>Predstavljanje IGLYO – a, omladinske organizacije koja zagovara prava LGBTQ zajednice⁴.</p> <p>Prezentacija o ljudskim pravima, koja pokriva pitanja poput: Šta su ljudska prava? Ko je odgovoran za njihovo zagovaranje? Koga štite ljudska prava? Nakon ovoga, slijedi predstavljanje ključnih ugovora o ljudskim pravima, kao što su Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (1948), Povelja EU o temeljnim pravima (2009) i Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (1950). Diskusija. (40')</p> <p>Učesnici igraju igru tajni. Dobiju kovertu sa tajnom, koja je vidljiva samo njima. Zatim diskutuju o tome kako se osjećaju po pitanju te tajne. (20') (Ovo takođe može biti zamijenjeno igrom bingo o ljudskim pravima.)</p>
5. Potrebni materijali i prostor	Laptop uz PowerPoint i projektor; koverta sa tajnom za svakog učesnika.
6. Dalje čitanje/dodaci	<p>Predstavljanje ljudskih prava – pogledati Compass – Priručnik za edukaciju o ljudskim pravima sa mladim osobama, dostupno na: http://eycb.coe.int/compass/download_en.html</p> <p>PowerPoint prezentacija (pogledati internet stranicu ENIL-a)</p> <p>Bingo o ljudskim pravima (pogledati internet stranicu ENIL-a kao i http://eycb.coe.int/compass/en/chapter_2/2_35.html)</p>
7. Potrebe pristupačnosti - Prije sesije:	<ul style="list-style-type: none"> • Dostaviti na uvid naziv teme svim korisnicima uređaja za komunikaciju kako bi se mogli pripremiti i dodati rečenice/riječi na svoj uređaj. • Prije toga potrebno je i kopije materijala dostaviti personalnim asistentima, kako bi blagovremeno mogli pružiti pomoć učesnicima kojima je pomoć potrebna. <p><i>Tokom sesije:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Osigurati da svi pisani materijali budu iščitani naglas za učesnike sa smetnjama vida. • Pobriniti se da sesija bude dostupna i pojedincima sa smetnjama sluha, kroz tumačenje putem znakovnog jezika, posredstvom STT reportera (STT-speech to text: govor u tekst) ili kroz čist vizuelni pravac za one koji čitaju sa usana. • Učesnici bi trebali imati dovoljno prostora kako bi se mogli slobodno kretati i postavljati pitanja drugim učesnicima.

3 LGBTQ označava socijalnu povezanost pripadnika populacije lezbejki, gej osoba, kao i biseksualnih, transseksualnih i queer osoba.

4 Zavisno od toga ko je pozvan kao govornik izvana, ovo može biti zamijenjeno prezentacijom o drugoj omladinskoj grupi koja zagovara prava žena, djece, etničkih manjina i ostalih.

Sesija 8: UN Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom

1. Naziv i trajanje	UN Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom (1 sat i 15 minuta)
2. Cilj(evi) i svrha sesije	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Razumjeti kako UN Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom („UN KPOSI“) može biti upotrijebljena i zašto je važna za pokret za samostalni život.
3. Metode	<p>Sesija je bazirana na metodi „učenje kroz rad“:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Prvo, učesnicima se ukratko predstavi UN KPOSI kao i razlozi zbog kojih je usvojena. • Zatim se učesnici podijele u 3 grupe i svaka grupa dobije 3 člana iz UN KPOSI. Zadatak grupe je da razmotri značaj koji ti članovi imaju kada su u pitanju mlade osobe sa invaliditetom, i na koje načine oni mogu osigurati da ti članovi postanu realnost u njihovim zajednicama. Učesnici mogu izabrati način na koji žele predstaviti svoje stavove. • Članovi grupa jedni drugima predstavljaju svoje zaključke i o njima diskutuju.
4. Program	<p>Kratko predstavljanje UN KPOSI i razloga zbog kojih je ona neophodna.</p> <p>(15') Učesnici rade u svojim grupama. (35')</p> <p>Članovi grupa izlažu svoje stavove jedni drugima i diskutuju o njima. (25')</p>
5. Potrebni materijali i prostor	Laptop i projektor za PowerPoint prezentaciju; olovke i papir; odvojeni prostor/prostorija.
6. Dalje čitanje/dodaci	<p>O UN KPOSI – http://www.un.org/disability/es/</p> <p>Priručnici o UN KPOSI - http://www.community-living.info/?page=308</p> <p>PowerPoint prezentacija (pogledati internet stranicu ENIL-a)</p>
7. Potrebe pristupačnosti - Prije sesije:	<ul style="list-style-type: none"> • Dostaviti na uvid naziv teme svim korisnicima uređaja za komunikaciju kako bi se mogli pripremiti i dodati rečenice/riječi na svoj uređaj. <p><i>Tokom sesije:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Osigurati da svi pisani materijali budu iščitani naglas za učesnike sa smetnjama vida. • Grupa u kojoj su korisnici uređaja za komunikaciju će biti smještena u odvojenu prostoriju, iz razloga koji se tiču jačine zvuka. • Pobriniti se da diskusija bude dostupna i pojedincima sa smetnjama sluha, kroz tumačenje putem znakovnog jezika, posredstvom STT reportera (STT-speech to text: govor u tekst) ili kroz čist vizuelni pravac za one koji čitaju sa usana. • Osigurati da grupe koje koriste postere ponude i opis postera kako bi i učesnici sa smetnjama vida mogli biti uključeni. • Koordinator treba da obezbijedi audio zapise za učesnike sa smetnjama vida, ukoliko se neka grupa odluči za izlaganje kroz izvedbu drame/igre uloga.

Sesija 9: Vijeće Evrope, mladi i invaliditet

1. Naziv i trajanje	Vijeće Evrope, mladi i invaliditet (1 sat)
2. Cilj(evi) i svrha sesije	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Upoznati učesnike sa Vijećem Evrope kao i sa njegovim djelovanjem po pitanju mladih i invaliditeta. ▶ Diskutovati o preporukama Vijeća Evrope za djecu i mlade sa invaliditetom.
3. Metode	<ul style="list-style-type: none"> • Predstavljanje rada Vijeća Evrope kada je u pitanju invaliditet. • Grupna diskusija kroz fishbowl (akvarijum) metodu, kako bi se osigurale povratne informacije o preporukama.
4. Program	<p>Govornik ispred Vijeća Evrope izlaže grupi prezentaciju o strategijama Vijeća Evrope po pitanju invaliditeta i o nacrtu preporuka za djecu i mlade sa invaliditetom, u trajanju od 20 minuta. Tokom izlaganja, on/ona objašnjava šta su to preporuke i kako će ih koristiti države članice Vijeća Evrope. Ukoliko se upotrebljava PowerPoint, sve prikazane slike trebaju biti i opisane. (20')</p> <p>Prilika da se postavi bilo kakvo pitanje u vezi sa prezentacijom. (10')</p> <p>Fishbowl (akvarijum) vježba počinje sa petominutnim objašnjenjem o čemu se radi. Način na koji „fishbowl“ funkcioniše je taj da grupa prvo formira krug – a to je okrugli akvarijum. Tri osobe iz grupe dobrovoljno se jave da budu ribe. Oni sjednu u sredinu kruga i diskutuju o ideji koja je iznešena pred grupu. Ukoliko neki član akvarijuma odluči da ima nešto za dodati, oni priđu „ribi“ i dotaknu je/što znači da ta riba izlazi. Zatim oni postanu ta riba.</p> <p>Fishbowl (akvarijum) vježba treba da se sastoji od pet izjava u vezi sa preporukama Vijeća Evrope za djecu i mlade sa invaliditetom. Izjave treba da se odnose na Vijeće Evrope, moraju se sročiti prije sesije i od strane trenera mora biti utvrđeno da su izjave svima dostupne. (25')</p> <p>Predložene izjave:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Posebna preporuka za djecu i mlade sa invaliditetom nije potrebna. Opšta preporuka Vijeća Evrope za osobe sa invaliditetom je dovoljna. 2. Zapošljavanje je najvažnija stavka bilo koje preporuke za mlade sa invaliditetom. 3. S obzirom da nije moguće konsultovati se sa mladima sa invaliditetom iz svih evropskih zemalja, kreiranje preporuke je glupa ideja.
5. Potrebni materijali i prostor	Kompjuter i projektor; izjava o preporukama Vijeća Evrope za djecu i mlade sa invaliditetom za fishbowl vježbu; prostor za formiranje kruga.
6. Dalje čitanje/ dodaci	Informacije o Vijeću Evrope – http://www.coe.int/aboutCoe/index.asp?page=quisommesnous&l=en Preporuke Vijeća Evrope za djecu i mlade sa invaliditetom – http://hub.coe.int/web/coe-portal/what-we-do/society/disabilities
7. Potrebe pristupačnosti:	<p><i>Prije sesije:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Kopija prezentacije o Vijeću Evrope treba se unaprijed dati prevodiocu za znakovni jezik. <p><i>Tokom sesije:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Svaka vizuelna informacija mora grupi biti pročitana naglas. • Za dužene osobe/personalni asistenti će pomagati sa bilješkama, ukoliko to bude potrebno. • Potrebno je osigurati da diskusija bude dostupna i pojedincima sa smetnjama sluha, kroz tumačenje putem znakovnog jezika, posredstvom STT reportera (STT-speech to text: govor u tekst) ili kroz čist vizuelni pravac za one koji čitaju sa usana.

Sesija 10:

Vještine osnaživanja – iznošenje svog mišljenja (1. dio)

1. Naziv i trajanje	Vještine osnaživanja (1 sat i 15 minuta)
2. Cilj(evi) i svrha sesije	► Predstaviti metodu diskutovanja i pripremiti grupnu diskusiju.
3. Metode	<ul style="list-style-type: none"> • Kratko audio i vizuelno predstavljanje diskutovanja – tri PowerPoint slajda sa tekstom koji koordinatori izgovaraju – za članove grupe koji imaju smetnje sluha: Šta je to?, Zašto je to važno?, Kako diskutovati? • Rad u grupama, sa 4 grupe – treneri određuju ko će raditi u kojoj grupi (koristeći metodu 1,2,3,4) • Teme za diskusiju obezbjeđuju treneri: Tema jedan – „Ljubljenje u liftovima treba biti zabranjeno!“ Grupa 1 – za, Grupa 2 – protiv Tema dva – „Vlada bi jednom sedmično svima trebala obezbijediti besplatne zalihe čokolade“ Grupa 3 – za, Grupa 4 – protiv • Po jedan trener pomaže svakoj grupi u pripremi diskusije. • Grupe 1 i 2 diskutuju pred svima prije kraja sesije.
4. Program	<p>Podizanje energije/dobrodošlica/ćaskanje (Pitati sve prisutne kako su/Ima li nekih važnih novosti/Brza aktivnost da se svi pokrenu). Treneri pojašnjavaju povratne informacije. (15')</p> <p>Audio i vizuelna prezentacija na temu diskutovanja: Šta je to? Zašto je to važno? Kako da diskutujem? (10')</p> <p>Učesnici se podijele u grupe. (10') Učesnici se pripremaju za diskusiju; svi članovi grupe moraju dati svoj doprinos diskusiji i predstaviti se kada budu zvanično diskutovali. (25')</p> <p>Grupe koje su radile na temi 1 za diskusiju (za-protiv-pobijanje-argumenata, za-pobijanje-argumenata-protiv, pojedinačna-diskusija). (20')</p> <p>Razmatranje diskusije koje vodi jedan od trenera. (5')</p>
5. Potrebni materijali i prostor	Olovke i papir; kompjuter uz PowerPoint, projektor i platno; odvojeni prostor/prostorija.
6. Dalje čitanje/dodaci	PowerPoint prezentacija (pogledati internet stranicu ENIL-a)
7. Potrebe pristupačnosti	<p><i>Prije sesije:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Dostaviti temu na uvid korisnicima uređaja za komunikaciju kako bi se mogli pripremiti i dodati rečenice/riječi na svoj uređaj. (Tema diskusije i strana koja se zastupa) <p><i>Tokom sesije:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Pobriniti se da svi pisani materijali budu pročitani naglas za učesnike sa smetnjama vida. • Grupa u kojoj su korisnici uređaja za komunikaciju će biti smještena u odvojenu prostoriju, iz razloga koji se tiču jačine zvuka. • Potrebno je osigurati da diskusija bude dostupna i pojedincima sa smetnjama sluha, kroz tumačenje putem znakovnog jezika, posredstvom STT reportera (STT-speech to text: govor u tekst) ili kroz čist vizuelni pravac za one koji čitaju sa usana.

Sesija 10: Vještine osnaživanja – iznošenje svog mišljenja (2. dio)

1. Naziv i trajanje	Vještine osnaživanja (1 sat)
2. Cilj(evi) i svrha sesije	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Nastaviti diskutovanje; ▶ Pružiti povratnu informaciju sa ciljem podsticanja na samorefleksiju i refleksiju među partnerima; ▶ Prepoznati lične vještine i karakteristike kako bi se ojačala samosvjesnost.
3. Metode	<ul style="list-style-type: none"> • Diskutovati o temama ponuđenim od strane moderatora: Temadva – „Vlada bi jednom sedmično svima trebala obezbijediti besplatne zalihe čokolade” Grupa 3 – za / Grupa 4 – protiv • Grupa 3 i 4 raspravljaju ispred svih na početku sesije. • Sve grupe (1-4) pružaju povratne informacije o stilovima diskutovanja: Učesnici se razvrstaju u parove koje su sami odredili i razmotre ono što je bilo dobro kada je u pitanju njihov doprinos, ono što je moglo biti i bolje u njihovom zalaganju a zatim se osvrnu i na rezultat svog partnera. • Učesnici treba da koriste refleksiju iz rada u sesiji 1 i 2 kako bi im pomogla da utvrde svoje zagovaračke vještine i prepoznaju sve elemente svoje snage (kroz igru životinja). Jedan moderator stoji pored jedne „životinje“ kako bi pružio podršku.
4. Program	<p>Grupe koje su radile na temi broj 2 diskutuju. (20')</p> <p>Refleksiju vodi jedan od trenera. (5')</p> <p>Učesnici se razvrstavaju u parove i osvrću se na svoje rezultate kao i na rezultate svog partnera tokom diskusije: šta su uradili dobro po pitanju svog doprinosa, šta smatraju da je moglo biti bolje u njihovom doprinosu i doprinosu njihovog partnera. (Dok ovo traje, moderatori stavljaju hamer papire sa slikama životinjama po prostoriji sa dva atributa već određena.) (15')</p> <p>Predstavljanje igre životinja – hamer papir sa crtežom jedne životinje u svakom uglu prostorije: Dabar – marljiv i praktičan, Kornjača – detaljno promišlja o stvarima i pouzdana, Skočimiš (pustinjski hrčak) – energičan i obavlja više zadataka istovremeno, i Paun – dobar u komunikaciji i povjerljiv! Učesnici prilaze slici životinje za čije osobine smatraju da ih najbolje opisuju te dodaju osobine i razloge zbog kojih su izabrali tu životinju. (25')</p>
5. Potrebni materijali i prostor	Hamer papiri sa slikama životinja; olovke; cedulje.
6. Dalje čitanje/ dodaci	
7. Potrebe pristupačnosti	<p><i>Tokom sesije:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Sve vizuelne informacije moraju biti pročitane naglas grupi. • Za dužene osobe/personalni asistenti će pomoći sa bilješkama, ukoliko to bude potrebno. • Potrebno je osigurati da diskusija bude dostupna i pojedincima sa smetnjama sluha, kroz tumačenje putem znakovnog jezika, posredstvom STT reportera (STT-speech to text: govor u tekst) ili kroz čist vizuelni pravac za one koji čitaju sa usana.

Sesija 11: Vještine rukovođenja – priprema za lobiranje!

1. Naziv i trajanje	Vještine rukovođenja (1 sat)
2. Cilj(evi) i svrha sesije	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Upoznati učesnike sa različitim tehnikama vođenja kampanje i zagovaranja. ▶ Podstaknuti učesnike da razmotre svoje vještine u vođenju kampanje, kao i vještine svojih kolega, kako bi povećali svoju zagovaračku učinkovitost. ▶ Pripremiti učesnike za lobiranje u Evropskom parlamentu.
3. Metode	<ul style="list-style-type: none"> • PowerPoint prezentacija o vođenju kampanje: slajdovi koji će prikazati metode i primjere. • Grupni rad – diskusije u parovima. • Grupni rad – diskusije u većim grupama.
4. Program	<p>Predstaviti sesiju učesnicima – zagovaranje u Evropskom parlamentu i kreiranje zagovaračkih poruka. (5')</p> <p>PowerPoint prezentacija o metodama vođenja kampanje (peticije, zagovaranje, mediji, istraživanje i formiranje mreža), sa praktičnim primjerima iz različitih organizacija (poput ENIL-ove vožnje za slobodu, osobe sa invaliditetom protiv smanjenja prihoda, itd.). (15')</p> <p>Učesnici se osvrću na igru životinja i prezentaciju, te određuju metode vođenja kampanje koje se najbolje uklapaju sa njihovim vještinama. Diskusija cijele grupe. (15')</p> <p>Treneri razvrstaju učesnike u četiri grupe (učesnici mogu izabrati grupu prije sesije). Grupe diskutuju o porukama koje žele promovisati tokom aktivnosti zagovaranja. Cilj je da se osmisle barem dvije preporuke i da se nastavi sa narednom sesijom.</p> <p>Grupe su podijeljene na osnovu tema, uz četiri naslova napisana na hamer papirima: obrazovanje, tranzicija ka zaposlenju, deinstitutionalizacija (samostalni život), promjena stavova; uz jednog trenera za svaku temu. Treneri objašnjavaju da učesnici treba da osmisle podlogu i preporuke koje će se odnositi na mlade i kroz koje treba da se objasni kakva je situacija generalno gledano (ne konkretno u nekoj zemlji) kada je u pitanju ta tema. (25')</p>
5. Potrebni materijali i prostor	Laptop uz PowerPoint prezentaciju i projektor; poster životinje (pogledati sesiju 10); olovke, hamer papir; jedna odvojena prostorija.
6. Dalje čitanje/ dodaci	<p>Primjeri kampanja – http://www.enil.eu/campaigns/ or http://www.allfie.org.uk/docs/Campaigns%20in%20Ac on.pdf</p> <p>PowerPoint prezentacija (pogledati internet stranicu ENIL-a)</p>
7. Potrebe pristupačnosti	<p><i>Prije sesije:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Dostaviti prezentaciju prevodiocima znakovnog jezika kako bi bili upoznati sa sadržajem o kojem će se govoriti. <p><i>Tokom sesije:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Pobriniti se da svi pisani materijali budu pročitani naglas za učesnike sa smetnjama vida. • Potrebno je osigurati da uvod u sesiju/vježba i povratne informacije budu dostupni pojedincima sa smetnjama sluha, kroz tumačenje putem znakovnog jezika, posredstvom STT reportera (STT-speech to text: govor u tekst) ili kroz čist vizuelni pravac za one koji čitaju sa usana. • Tokom grupnog rada, jedna grupa će koristiti odvojenu prostoriju iz razloga koji se tiču akustike.

Sesija 12: Plan izvedbe lobiranja!

1. Naziv i trajanja	Plan izvedbe lobiranja (1 sat)
2. Cilj(evi) i svrha sesije	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Pripremiti poruke za lobiranje za susret sa članovima Evropskog parlamenta. ▶ Finalizirati poruke i metode koje će učesnici koristiti za vrijeme posjete Evropskom parlamentu.
3. Metode	<ul style="list-style-type: none"> • Neformalno predstavljanje grupa. • Demokracija na djelu! – Upotreba fizičkog prostora za određivanje preferencija (kretanje po prostoriji sa ciljem naglašavanja izjave) • Grupni rad na temu individualne odgovornosti.
4. Program	<p>Grupa se ponovo okuplja (pogledati kraj sesije 11). Svaka podgrupa iznosi svoje ideje o poruci za provođenje kampanje koje je osmislila tokom prethodne sesije. Cijela grupa učestvuje u otvorenoj diskusiji na četiri teme. Svi pružaju povratnu informaciju. (20')</p> <p>U svojim grupama, učesnici razrađuju poruke za lobiranje. Priprema može podrazumijevati govor/postere/film. Izrada letaka za uručivanje i upotreba fotografija sedmice sa ciljem kreiranja postera za članove Evropskog parlamenta. (35')</p> <p>Objasniti učesnicima detalje koji se tiču odlaska u Evropski parlament. (5')</p>
5. Potrebni materijali i prostor	Hamer papir; hemijske u boji; materijali za izradu ručnih i umjetničkih radova; hemijske; ljepilo; karton; plakat; kamera; laptop sa pristupom internetu (za svrhe istraživanja); odvojena prostorija.
6. Dalje čitanje/dodaci	Pobrinuti se da učesnici dobiju informacije o Evropskom parlamentu i delegacijskim timovima unutar njegovih struktura.
7. Potrebe pristupačnosti	<p><i>Tokom sesije:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Osigurati da svim učesnicima bude udobno dok se bave trenutnom aktivnošću i da su u toku sa svime što se dešava; ovo može podrazumijevati ponavljanje informacija kao i potrebu da se sve informacije učine dostupnim i za učesnike sa senzornim smetnjama (u odgovarajućem formatu). • Pobrinuti se da svi pisani materijali budu pročitani naglas za osobe sa smetnjama vida. • Potrebno je takođe osigurati da uvod/vježbe kao i povratne informacije budu dostupne svim pojedincima sa smetnjama sluha, kroz tumačenje putem znakovnog jezika, posredstvom STT reportera (STT-speech to text: govor u tekst) ili kroz čist vizuelni pravac za one koji čitaju sa usana. • Za vrijeme rada u grupama, jedna grupa će koristiti odvojenu prostoriju iz razloga koji se tiču akustike.

Sesija 13: Grupe za refleksiju i lični akcioni planovi

1. Naziv i trajanje	Grupe za refleksiju i lični akcioni planovi (45 minuta)
2. Cilj(evi) i svrha sesije	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Osmisliti individualni akcioni plan; ▶ Pomoći učesnicima da primjene znanje koje su stekli na prethodnim sesijama, kako bi poduzeli mjere u svojim zajednicama/zemljama.
3. Metode	<ul style="list-style-type: none"> • Akcioni planovi. • Peer (vršnjačka) podrška i samousmjerene aktivnosti.
4. Program	<p>Predstavljanje formi akcionih planova uz ponuđen primjer kako ih upotrijebiti. (10')</p> <p>Pojedinci rade samostalno kako bi kompletirali svoj sopstveni akcioni plan uz podršku članova drugih grupa kao i trenera, ukoliko se ukaže potreba. (25')</p> <p>Svaki pojedinac ukratko predstavlja svoj plan. (10')</p>
5. Potrebni materijali i prostor	Akcioni planovi u odgovarajućem formatu za svakog pojedinca; prostor za sastanak svake grupe za refleksiju; adekvatan namještaj za sve učesnike kako bi mogli nesmetano pisati svoje akcione planove; dostupni kompjuteri za one koji bi radije svoje forme kompletirali elektronski; jedan već kompletiran primjer akcionog plana.
6. Dalje čitanje/dodaci	Forma akcionog plana (pogledati internet stranicu ENIL-a)
7. Potrebe pristupačnosti	<p><i>Prije početka sesije:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Pobriniti se da svim učesnicima budu pružene informacije na odgovarajući način, tako što će akcioni planovi biti dostupni u formatima koji su adekvatni za sve pojedince. <p><i>Tokom sesije:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Pobriniti se da svi budu smješteni u prostor koji im je pristupačan i gdje najlakše mogu raditi na svom akcionom planu. Obezbijediti svakom učesniku formu koja je za njega najpristupačnija.

Sesija 14:

Omladinska mreža za samostalni život – kreiranje vizije

1. Naziv i trajanje	Omladinska mreža za samostalni život – kreiranje vizije (1 sat i 15 minuta)
2. Cilj(evi) i svrha sesije	► Kreirati viziju za omladinsku mrežu za samostalni život.
3. Metode	<ul style="list-style-type: none"> • Grupna diskusija – Koji je cilj mreže? • Podjela u grupe (po slobodnom izboru; maksimalno 4 člana, minimalno 3) sa ciljem diskutovanja o dva pitanja: Za koga je mreža (ciljna grupa) i Zašto bi trebala postojati? • Grupa dolazi i iznosi mišljenja; slijedi diskusija kako bi se utvrdilo da li cijela grupa može postići sporazum; predlaže se spajanje ideja. • Naglasiti da i treneri žele biti dio mreže, tako da se i oni podjednako uključuju.
4. Program	Cilj mreže – diskusija cijele grupe. (25') Male grupe (podjela po slobodnom izboru), dva pitanja: za koga je mreža i zašto? (25') Grupa pruža povratne informacije i usvaja zaključak. (25')
5. Potrebni materijali i prostor	Olovke i papir; odvojeni prostor/prostorija.
6. Dalje čitanje/dodaci	
7. Potrebe pristupačnosti	<i>Prije početka sesije:</i> <ul style="list-style-type: none"> • Osigurati da se tema dostavi na uvid korisnicima uređaja za komunikaciju kako bi se mogli pripremiti i dodati rečenice/riječi na svoj uređaj. <i>Tokom sesije:</i> <ul style="list-style-type: none"> • Pobrinuti se da svi pisani materijali budu pročitani naglas za slabovidne učesnike. • Grupa u kojoj su korisnici uređaja za komunikaciju će biti smještena u odvojenu prostoriju iz razloga koji se tiču glasnoće zvuka. • Potrebno je osigurati da sadržaj diskusije bude dostupan i pojedincima oštećenog sluha kroz tumačenje putem znakovnog jezika, posredstvom STT reportera (STT-speech to text: govor u tekst) ili kroz čist vizuelni pravac za one koji čitaju sa usana.

Sesija 15: Omladinska mreža za samostalni život – struktura mreže

1. Naziv i trajanje	Omladinska mreža za samostalni život – struktura mreže (1 sat)
2. Cilj(evi) i svrha sesije	▶ Nastavak na prethodnu sesiju (sesija 14), diskusija o strukturi omladinske mreže za samostalni život.
3. Metode	<ul style="list-style-type: none"> • Treneri naglašavaju važnost toga da se imaju realistični pogledi: bez novca, bez sekretarijata – mreža će posjedovati minimalne resurse, treba postojati odgovornost. • Struktura mreže – predstaviti komplet pitanja koja se trebaju razmatrati (napisati ih na papir kako bi se osobe mogle prijaviti, uz jednog trenera za svako pitanje) <ol style="list-style-type: none"> 1. Kako organizovati zastupanje – kada je u pitanju država, kada je u pitanju organizacija, ili kada je u pitanju pojedinac. 2. Komunikacija – kako izgleda komunikacija unutar mreže, na koji način koristiti internet, te kako organizovati sastanke na mreži (na internetu) i van mreže? 3. Kako se donose odluke unutar mreže? 4. Kako pospješiti rast mreže, povećati broj članova?
4. Program	<p>Predstaviti sesiju. (10')</p> <p>Radi se u malim grupama na četiri pitanja. Treba osmisliti plan i dvije ključne uloge, za koje će se učesnici opredijeliti. (30')</p> <p>Grupe se ponovo sastaju i dodaju komentare (odlučuju kome dodijeliti određenu ulogu). (20')</p>
5. Potrebni materijali i prostor	Hamer papiri i markeri.
6. Dalje čitanje/dodaci	
7. Potrebe pristupačnosti	<p><i>Prije početka sesije:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Osigurati da se tema dostavi na uvid korisnicima uređaja za komunikaciju kako bi se mogli pripremiti i dodati rečenice/riječi na svoj uređaj. <p><i>Tokom sesije:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Pobriniti se da svi pisani materijali budu pročitani naglas za slabovidne učesnike. • Grupa u kojoj su korisnici uređaja za komunikaciju će biti smještena u odvojenu prostoriju iz razloga koji se tiču glasnog zvuka. • Potrebno je osigurati da sadržaj diskusije bude dostupan i pojedincima oštećenog sluha kroz tumačenje putem znakovnog jezika, posredstvom STT reportera (STT-speech to text: govor u tekst) ili kroz čist vizuelni pravac za one koji čitaju sa usana.

Sesija 16: Šta je sljedeće? Akciono planiranje za budućnost grupe

1. Naziv i trajanje	Šta je sljedeće? Akciono planiranje za budućnost grupe (1 sat)
2. Cilj(evi) i svrha sesije	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Usaglasiti stavove oko toga šta slijedi nakon tematske sesije; ▶ Osnovati formalnu grupu i odlučiti na koji način će funkcionisati; ▶ Kao grupa planirati akcije koje će proizaći iz ove tematske sesije te ko će biti zadužen za šta nakon sesije, kako bi se stvari pokrenule; ▶ Kreirati plan koji će posjedovati cijela grupa i imati odgovornost za njega.
3. Metode	<ul style="list-style-type: none"> • Veliki akcioni plan zasnovan na istoj ideji kao i individualni akcioni planovi kreirani u toku sesije 13.
4. Program	Objasniti metodu supene kašike: pojedinačno osmisliti ideje, zatim ih podijeliti sa osobom pored, a onda se rasporediti u grupe od 4. Na kraju diskutovati u grupi. Osmisliti ideje za aktivnosti za grupu/mrežu. (40'). Sistem glasanja. Svaka osoba dobija komplet štapova i koristi ih za glasanje za određene ideje. (20')
5. Potrebni materijali i prostor	Hamer papir ili veliki komad papira za pisanje ciljeva grupe; ljepilo, slobodan prostor na zidu za izlaganje ciljeva grupe; odgovarajuća količina slobodnog prostora u odvojenoj prostoriji za podgrupe, kako bi mogle raditi bez međusobnog ometanja; olovke, hamer papir za svaku podgrupu.
6. Dalje čitanje/dodaci	Izrada PUTA – http://www.helensandersonassociates.co.uk/reading-room/how/person-centred-planning/path.aspx
7. Potrebe pristupačnosti	<p><i>Prije sesije:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Unaprijed obavijestiti sve učesnike da će sadržaj sesije podrazumijevati i određeno pisanje te da im u toku sesije na raspolaganju trebaju biti njihovi personalni asistenti, ukoliko su im potrebni. <p><i>Tokom sesije:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Pobrinuti se da svi pisani materijali budu pročitani naglas za slabovidne učesnike. • Potrebno je takođe osigurati da uvod/vježbe kao i povratne informacije budu dostupne svim pojedincima sa smetnjama sluha, kroz tumačenje putem znakovnog jezika, posredstvom STT reportera (STT-speech to text: govor u tekst) ili kroz čist vizuelni pravac za one koji čitaju sa usana. <p>Za vrijeme rada u grupama, jedna grupa će koristiti odvojenu prostoriju iz razloga koji se tiču akustike.</p>

Sesija 17: Evaluacija

1. Naziv i trajanje	Evaluacija (1 sat)
2. Cilj(evi) i svrha sesije	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Steći uvid u to kakav dojam učesnici imaju o tematskim sesijama; ▶ Podstaknuti na razmišljanje i promovisati koncept pružanja povratne informacije; ▶ Podsjetiti učesnike na aktivnost „želje i strahovi“.
3. Metode	<ul style="list-style-type: none"> • Moderator pojašnjava sesiju. • Za metodu ciljanja u metu, učesnicima će se pokazati tri panoa sa metama za streljaštvo. Svaka od njih će sadržavati jedno pitanje: <ol style="list-style-type: none"> 1. Koliko ste uživali u tematskim sesijama? 2. Da li mislite da mreža posjeduje potencijal? 3. Koliko su pristupačne bile tematske sesije? • Učesnici nešto nacrtaju ili zabodu u onu zonu mete koja najbolje odražava njihov stav oko svakog pitanja pojedinačno. • Učesnici pišu izjave na cedulje: jedna stvar koja im se dopala na tematskim sesijama, jedna stvar koja im se nije dopala. Zatim provjeravaju cedulje na zidu koji odgovara njihovoj izjavi. • Učesnici ispunjavaju kratki evaluacijski formular, bilo na papiru ili u digitalnom obliku (zavisno od kriterija pristupačnosti). Treneri pružaju podršku u ispunjavanju evaluacijskih formulara. • Učesnici se podijele u grupe od po troje, na način koji odrede treneri, te skupljaju svoje „ribe i ajkule“ iz sesije 1; zatim se u svojim grupama osvrću na ono što su napisali u toku prve sesije. Na novu mrežu za pećanje, pišu „Nešto čega ću se sjećati sa radne sedmice“.
4. Program	<p>Predstaviti sesiju učesnicima. (5')</p> <p>Učesnici koriste metodu ciljanja u metu kako bi odgovorili na tri pitanja : nivo uživanja, potencijal mreže, pristupačnost. (10')</p> <p>Učesnici pišu komentare za svaku stranu prostorije (na jednoj se pitaju o nečemu u čemu su uživali u toku sesija, a na drugoj suprotno). (10')</p> <p>Učesnici ispunjavaju kratki evaluacijski formular (na papiru ili digitalno). (30')</p> <p>Učesnici skupljaju „ribe i ajkule“ te pristupaju grupama za refleksiju kako bi diskutovali i kreirali škrinju s blagom (nešto što će pamtiti sa tematskih sesija. (5')</p>
5. Potrebni materijali i prostor	<p>Tri velika komada papira sa metama za streljaštvo sa po jednom izjavom na svakom od njih: nivo uživanja, potencijal mreže, pristupačnost; bojice, cedulje, dva velika komada papira, sa po jednom izjavom na svakom od njih: šta vam se sviđelo, šta vam se nije sviđelo; izjave iz aktivnosti „želje i strahovi“; papir sa osmišljenom škrinjom s blagom; odvojena prostorija.</p>
6. Dalje čitanje/dodaci	<p>Evaluacijski formular (pogledati internet stranicu ENIL-a)</p>
7. Potrebe pristupačnosti	<p><i>Prije sesije:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Osigurati da se pitanja dostave na uvid korisnicima uređaja za komunikaciju kako bi se mogli pripremiti i dodati rečenice/riječi na svoj uređaj. <p>Pitanje: Šta vam se dopalo na radnoj sedmici? Molimo, ponudite jedan odgovor.</p> <p>Pitanje: Šta vam se nije dopalo na radnoj sedmici? Molimo, ponudite jedan odgovor.</p> <p>Pitanje: Tokom sedmice, da li su se vaši stavovi po pitanju početnih želja i strahova promijenili? Molimo, ponudite nekoliko odgovora.</p> <p><i>Tokom sesije:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Pobrinuti se da svi pisani materijali budu pročitani naglas za slabovidne učesnike. • Potrebno je takođe osigurati da uvod/vježbe kao i povratne informacije budu dostupne svim pojedincima sa smetnjama sluha, kroz tumačenje putem znakovnog jezika, posredstvom STT reportera (STT-speech to text: govor u tekst) ili kroz čist vizuelni pravac za one koji čitaju sa usana.

ENIL-ove tematske sesije – Program (dan po dan)

	Dan 0	Dan 1	Dan 2	Dan 3	Dan 4	Dan 5	Dan 6
8:00		Doručak	Doručak	Doručak	Doručak	Doručak	Doručak
10:00		Zvanično otvaranje Igre imena, Predstavljanja sedmičnog programa i Vijeća Evrope	Šta je samostalni život i personalna asistencija?	UN Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom, Grupni rad	Osnaživanje, Nivo vještina	Lobiranje u Evropskom parlamentu	Omladinska mreža za SŽ, Kreiranje vizije
11:15		Pauza	Pauza	Pauza	Pauza	Pauza	Pauza
12:00		Temeljna pravila, Kriteriji pristupačnosti,	Šta je samostalni život i ENIL?	Akcioni plan Vijeća Evrope o invaliditetu i preporuke za djecu i mlade	Liderstvo	Lobiranje u Evropskom parlamentu se nastavlja	Omladinska mreža za SŽ, Kreiranje strukture mreže
13:00		Ručak	Ručak	Ručak	Ručak	Ručak	Ručak
14:30		Dijeljenje iskustava, Grupne diskusije	Ljudska prava	Slobodno popodne	Liderstvo, Kako lobirati	Logistika i povratak ka omlad. centru	Grupni akcioni plan
15:30		Pauza	Pauza		Pauza	Pauza	Pauza
16:15		Predstavljanje medicinskog i socijalnog modela invaliditeta	Ljudska prava i ja		Kako sprovesti kampanju?, Aktivnosti	Osvrt na lobiranje	Evaluacija
17:30	Dobrodošlica i pojašnjavanje načina rada, igre imena	Grupa za refleksiju	Grupa za refleksiju – samorefleksija		Grupa za refleksiju – planiranje lobiranja	Grupa za refleksiju – kreiranje ličnog akcionog plana	Okončanje tematske sesije
18:30	Večera	Večera	Večera		Večera	Večera	Večera
20:00	Slobodno veče	Interkulturalno veče	Otvorene diskusije – Šta želite znati o samostalnom životu i korištenju personalne asistencije		Invaliditet Mediji	Slobodno veče	Oproštajna zabava

Brošure

Šta bi ljudi trebali znati o meni

Svi članovi koji učestvuju u tematskim sesijama imaju mogućnost da saznaju interesantne činjenice i informacija o potrebama pristupačnosti jedni o drugima.

Ime: _____

Tri zanimljive činjenice:

1. _____

_____

2. _____

_____

3. _____

_____

Potrebe pristupačnosti

_____

_____

Fotografija:

Vaši kriteriji za pristupačnost

Molimo, označite svoj odgovor. Molimo, odgovorite na sva pitanja.

Ime: _____

Ovaj dio se odnosi na informacije, i na način na koji ćemo vam ih prenositi.

Da li koristite Braillovo pismo?

Da Ne

Da li koristite krupnu štampu?

Da Ne

Ukoliko da, molimo navedite font i veličinu:

Napišite odgovor ovdje: _____

Za elektronske dokumente, koji format zahtjevate?

Napišite odgovor ovdje: _____

Da li su vam potrebne informacije u nekom drugom formatu?

Napišite odgovor ovdje: _____

Da li vam je potreban STT reporter (STT-speech to text: govor u tekst) za vrijeme trajanja tematskih sesija?

Da Ne

Da li vam je potreban prevodilac za znakovni jezik?

Da Ne

Ukoliko da, molimo navedite za koji jezik:

Napišite odgovor ovdje: _____

Ovaj dio se odnosi na planiranje tematskih sesija.

Ukoliko ste osoba oštećenog vida, da li biste željeli da vam se prilikom dolaska na mjesto zbijanja osigura obilazak uz pratnju vodiča?

Da Ne

Da li vam je potrebna slušna petlja prilikom obilaska?

Da Ne

Da li vam je potrebna mirna i odvojena prostorija?

Da Ne

Da li vam je potrebna soba za obavljanje molitve za vrijeme dnevnih aktivnosti?

Da Ne

Da li vam je potrebno mjesto za parkiranje?

Da Ne

Ukoliko da, gdje vam je potrebno mjesto za parkiranje:

Hotel Trening centar Oboje

Da li patite od nekih medicinskih stanja koja bi mogla zahtijevati urgentnu intervenciju za vrijeme trajanja tematskih sesija, poput epilepsije, dijabetesa ili alergija?

Napišite odgovor ovdje: _____

Da li imate neke posebne prehrambene potrebe?

Napišite odgovor ovdje: _____

Ovaj dio se odnosi na pristup smještajnim jedinicama.

Da li zahtijevate pristup bez stepenica?

Da Ne

Da li vam je potrebna soba sa pristupačnim kupatilom?

Da Ne

Ukoliko jeste, da li vaše kupatilo treba da posjeduje:

Kadu Roll-in- tuš (pristupačan za prilaz u invalidskim kolicima) Ostalo. Napišite odgovor ovdje: _____

Da li vam je potreban krevet sa dizalicom u spavaćoj sobi?

Da Ne

Da li vam je potrebna dizalica u kupatilu?

Da Ne

Da li ste spremni dijeliti sobu sa svojim personalnim asistentom?

Da Ne

Ukoliko da, šta vaša soba treba imati?

Dva kreveta (2 odvojena kreveta) Krevet za dvije osobe (jedan veliki zajednički krevet)

Postoji li još nešto što možemo učiniti kako biste se osjećali uključenima (npr. redovne pauze, neko ko će vas unaprijed upoznati sa sadržajem sastanaka, itd.)?

Napišite odgovor ovdje: _____

Postoji li još nešto što bismo trebali znati?

Napišite odgovor ovdje: _____

Ovaj projekat finansira:

Sida, Švedska razvojna agencija posredstvom MyRight, Švedske organizacije osoba s invaliditetom za međunarodnu saradnju.

"Ovaj projekat je nastao u sklopu realizacije MyRight programa 2015-2017 u Bosni i Hercegovini. MyRight – Empowers people with disabilities je švedska nevladina organizacija koja okuplja preko trideset švedskih organizacija osoba s različitim vrstom invaliditeta za međunarodni program podrške. Cilj našeg zajedničkog rada je jačanje lokalnih partnerskih organizacija za vođenje efikasnog zagovaranja za prava svojih članova. Uloga MyRight je osigurati administrativnu podršku našim organizacijama članicama. Posjetite nas www.myright.se

"Ovu publikaciju je finansirala Švedska međunarodna agencija za razvoj i saradnju, Sida. Mišljenja izražena u ovom materijalu ne odražavaju neophodno i stavove Agencije Sida. Odgovornost za sadržaj snosi isključivo autor teksta."

Evropska mreža za samostalni život (ENIL) je mreža osoba sa invaliditetom na nivou Evrope. Ona predstavlja forum namjenjen svim osobama sa invaliditetom, organizacijama za samostalni život, kao i njihovim saveznicima koji se ne bave isključivo problematikom invalidnosti ali se njihovo djelovanje tiče pitanja samostalnog života. Misija ENIL-a je da promoviše i zagovara vrijednosti, principe i prakse samostalnog života, prvenstveno kada je u pitanju okolina bez barijera, deinstitucionalizacija, pružanje podrške kroz sistem personalne asistencije i odgovarajućih tehničkih pomagala, zajedno čineći da sticanje punopravnog statusa građanina bude moguće i za osobe sa invaliditetom. U ovom priručniku prikupljeni su materijali osmišljeni za skup tematskih sesija „Mlade osobe sa invaliditetom kao budući lideri pokreta za samostalni život“. Priručnik je namjenjen onima koji planiraju organizovati radionice za mlade osobe sa invaliditetom, koristeći peer (vršnjačke) treninge te participativne metode.

Evropska mreža za samostalni život (ENIL)

Ground Floor, Chase House
City Junction Business Park
Northern Cross
Malahide Road
Dablin 17, Irska

E-mail: secretariat@enil.eu
Internet stranica: www.enil.eu

Ova publikacija podržana je od strane Programa Evropske unije za zapošljavanje i društvenu solidarnost – PROGRESS (2007-2013).

Ovaj program se implementira od strane Evropske komisije. Osnovan je da bi se finansijski podržala realizacija ciljeva Evropske unije kada su u pitanju zapošljavanje, socijalna problematika i jednake mogućnosti, te da bi se povećao uspjeh u ostvarenju ciljeva na ovim poljima, kada je u pitanju Strategija Evropa 2020.

Sedmogodišnji program odnosi se na sve zainteresovane strane koje mogu pomoći da se oblikuje razvoj adekvatnog i efektivnog sistema zakona i politika koje se tiču zapošljavanja i ostalih socijalnih pitanja, širom 27 zemalja članica Evropske unije, zemalja članica EFTA-EEA kao i zemalja u statusu pred-kandidata za prijem u EU, te zemalja kandidata za prijem u EU. Za više informacija, posjetite: <http://ec.europa.eu/progress>

Informacije koje sadrži ova publikacija ne moraju nužno odražavati mišljenje niti stav Evropske komisije.

